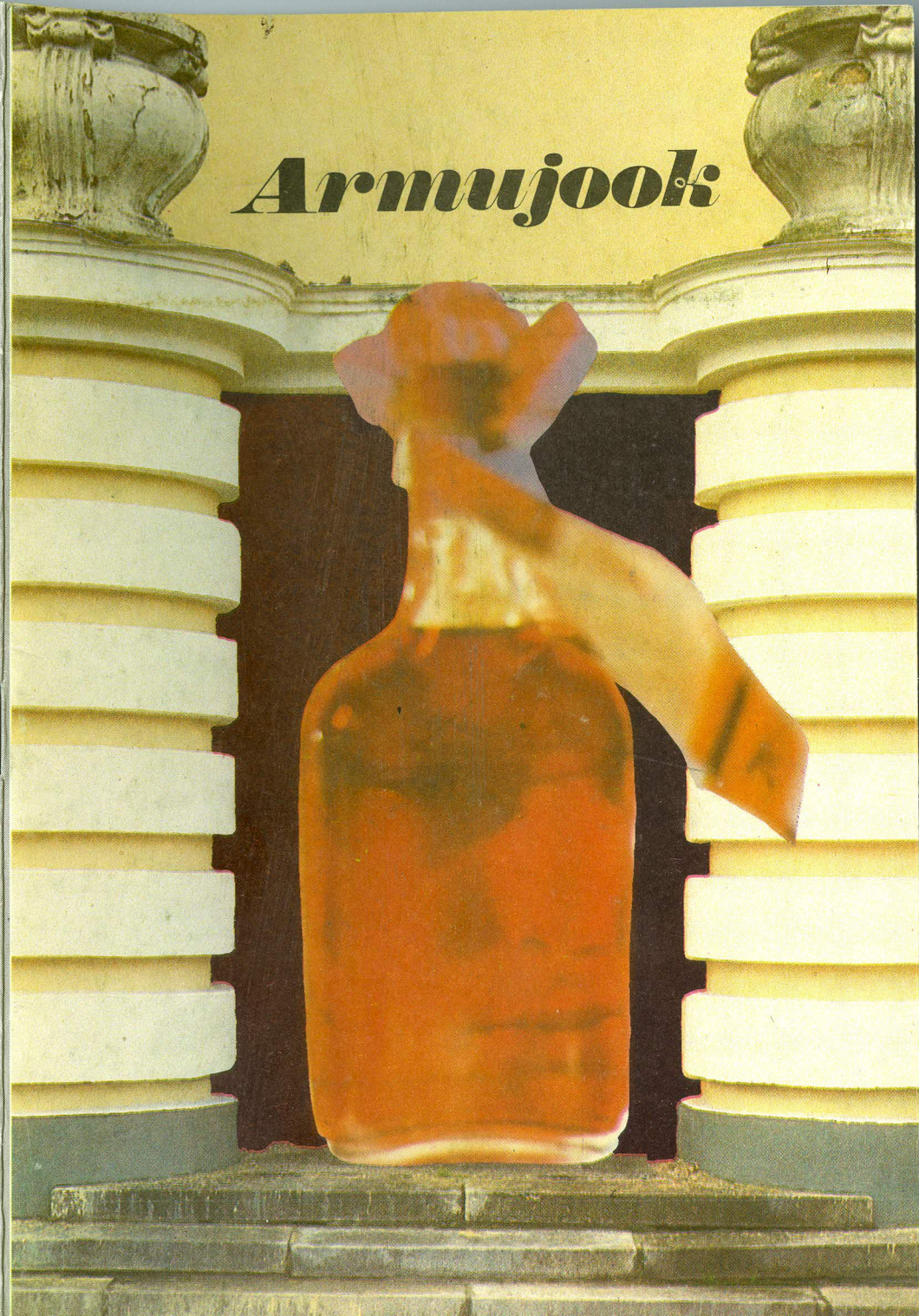

L'Elisir

d'Amore

Armujook

Gaetano Donizetti
1797—1848

RAT «Estonia»

Gaetano Donizetti

Armujook

L' Elisir d'Amore

Koomiline ooper 2 vaatuses

Libreto — Felice Romani
(Eugène Scribe'i libreto põhjal
Daniel Auberi ooperile «Le Philtre»)

Tõlge — Uno Kreen

Esietendus — 19. november 1989. a.

Dirigendid —
Eesti NSV rahvakunstnik
PEETER LILJE
VELLO PÄHN

Lavastaja —
NEEME KUNINGAS

Kunstnik —
Eesti NSV teeneline kunstnik
JAAK VAUS

Koormeister —
JÜRI RENT

Kontsertmeistrid —
JAANUS JUUL
HELIN KAPTEN
RIINA PIKANI
IVO SILLAMAA

Dekoratsioonid maalinud —
Eesti NSV teeneline kunstitegelane
UNO KÄRBIS

Orkestri kontsertmeister —
Eesti NSV teeneline kunstnik
MATI UFFERT

Etenduse juht —
PEETER KARELL

O s a d e s:

- Adina, külakaunitar — NSVL rahvakunstnik
ANU KAAL
NADEŽDA KUREM
EVE RANDKIVI
- Nemorino, noor talupoeg — Eesti NSV rahvakunstnik
IVO KUUSK
VELLO JÜRNA
MATI KÕRTS
- Belcore, ohvitser — Eesti NSV teeneline kunstnik
VÄINO PUURA
AARE SAAL
TARMO SILD
TAIMO TOOMAST
- Doktor Dulcamara — Eesti NSV teeneline kunstnik
UNO KREEN
Eesti NSV teeneline kunstnik
VOLDEMAR KUSLAP
THOMAS MÜRK
- Gianetta, Adina sõbratar — RIINA KADAJA
AITA KRIIK
TIIU REINAU
- Dulcamara teener — ÜLO MATESEN
ILMAR TAMM
- Külarahvas, sõdurid — RAT «ESTONIA» OOPERIKOOR

Tegevus toimub väikeses Itaalia külakeses
eelmisel sajandil

Ooperi esiettekanne toimus 12. märtsil 1832. aastal
Milanos «Teatro della Canobbianas».

GAËTANO DONIZETTI (õieti Domenico Gaetano Maria Donizetti) sündis 29. novembril 1797. aastal väikeses Lombardia (Põhja-Itaalia) linnakeses Bergamos vaese pere noorima lapsena. Oma muusikaõpinguid alustas ta kodulinna tunnustatud dirigendi ja helilooja Johannes Simon Mayri juures, kellesse ta oli sügavalt kiindunud kuni elu lõpuni. Haridustee lõpetas Donizetti Bolognas Liceo Filarmonico professori, helilooja, muusikateoreetiku ja kapellmeistri Stanislao Mattei õpilasena. 1817. aastal oli ta jälle tagasi Bergamos ning siin kirjutas oma esimesed ooperid, millest publiku ette jõudis esimesena 1818. aastal «Enrico di Borgogna» (libreto autor oli tema sõber Bartolomeo Merelli, kellest sai hiljem kuulus impressario). Donizetti kirjutas väga kiiresti ja nii nägi rambivalgust pea igal aastal 2—3 ooperit, mis kanti ette Venezias, Roomas, Milanos, Napolis ja veel mitmes Itaalia linnas. Esimene ooper, mis jõudis Euroopa teistele lavadele oli «Anna Bolena» («Ann Boleyn») 1830. aastal. Seda peeti kaua aastaid Donizetti parimaks tööks. «Armujook» on helilooja 36. ooper. Järgnevatest ooperitest on ajale vastu pidanud ja saavutanud menu 1833. aastal loodud «Lucrezia Borgia», «Lucia di Lammermoor» (1835), «Don Pasquale» (1843), «Linda di Chamounix» (1842), «Rügemendi tütar» (1840), «Favoriit» (1840) jt.

Donizettist sai üks enamesitatavaid autoreid kogu Euroopas. 1840. aastal Hector Berlioz avaldas ajakirjanduses oma pahameelt «Donizetti invasiooni üle Pariisis» (seal esietendus kokku 8 Donizetti ooperit) ja Itaalias mängiti peaaegu kõigis teatrites tema loomingut. Ometi sai ta tihti ka tugeva kriitika osaliseks. Talle heideti ette liigset kiirustamist ja leiti, et sel kombel loodud teostel ei saagi olla mingit väärtust, kui ehk menuka improvisatsiooni tasemel. Ka loeti tema puuduseks Rossini imiteerimist. Tõepoolest, Donizetti muusika arendas edasi Rossini stiili ja oli eelkäijaks Verdi loomingule (kuigi on leitud, et ta ei ületanud esimese sära ega saavutanud kunagi teise siirast tõsidust. Üksnes tema vaimukad koomilised ooperid «Armujook» ja «Don Pasquale» olevat igihaljad, pluss erandina «Lucia di Lammermoor»). Olgu nende arvamustega, kuidas on, aga nauditavad on mitmed ooperid ka tänapäeval.

Viimastel eluaastatel kannatas Donizetti melanhooliahoogude all, mis ajuti viis meeltesegaduseni. 1845. aastal tabas teda üldine halvatus. Kahe aasta pärast suutis ta naasta oma sünnlinna Bergamosse, kus ta 8. aprillil 1848. aastal suri.

Inimesena ei olnud Donizetti tugev isiksus, aga väga meeldiv inimene. Tema kirjad räägivad temast kui ustavast sõbrast, kes oli ääretult tagasihoidlik oma saavutuste suhtes ja täiesti võimetu kadeduseks. Selle poolest ta erines oma rivaalist Belinist (kellesse ta kunagi ei suhtunud kui rivaali).

Olümpia Makedooniast, kellele teatati ühel päeval, et üks ta orjataridest võrgutavat tema Philippi, laskis selle tulla, et kuninglikult kätte maksta. Kui ta aga nägi viimase ilu, pidi ta lausuma: «Sina ei vaja tõepoolest armujooki, see peitub sinus eneses.» Niisamasuguselt umbes kõlab ka Seneca võlureitsept: «Tahad sa olla armastatud, armasta!»

Ooperi saamisluгу

G. Donati-Petteni raamatus «Gaetano. Donizetti» räägitakse «Armujooigi» saamisloost nii:

««Armujooigi» kirjutasid Felice Romani ja Donizetti ebatavalistes tingimustes. Teatris «Canobbiana», mis tol ajal «La Scala» kõrval tõusnud juhtivaks teatriks Milanos, oli impressario sattunud suurtesse raskustesse — üks helilooja, kes oli lubanud kirjutada teatri jaoks uue ooperi, ei pidanud sõna. Aega sellest olukorrast pääsemiseks oli väga vähe — kõigest kaks nädalat. Just sel ajal saabus Milanosse Donizetti, helilooja, kelle jaoks muusikas ei olnud saladusi ja kes suutis muusikasse panna ükskõik missuguse süžee. Impressario tormas Donizetti juurde ja anus, et see teeks ümber mõnest oma vanast partituurist midagi, mis kõlbaks publikule näidata. Impressario teadis, kui-

das tuli tegutseda — oli vaja maestro üles kruttida. Donizetti tõepoolest võttis tuld ja vastas talle: «Mul ei ole harjumust lap-pida ei omi ega võõraid asju. Kirjutan parem uue ooperi, kui Romani mind aitab.»

«Ma lubasin kahe nädalaga kirjutada muusika mingile poe-mile,» ütles Donizetti Romanile samal päeval. «Jätan sulle lib-reto jaoks nädala. Vaatame, kes meist on kärmem. Ainult pea silmas,» hoiatas ta naljaga pooleks, «et primadonna saab olema sakslanna Heinefetter, tenor on mämmutaja Genero, koomik Frazzolini määgib nagu kitsetall ja prantsuse bariton Dabadie ei ole üldse midagi väärt. Ja ikkagi peame auga sellest loost välja saama...»

Sobiva süžee leidmiseks lappasid nad läbi hulga raamatuid ja libretosid ning jäid peatuma Eugène Scribe'i «Le Philtre'il» («Armujoozil»).

Felice Romani libreto ei järgi täpselt mitte ainult prantsuse-pärast faabulat, vaid kasutab ka üksikuid tsitaate. Scribe'iga võrreldes on Romani tekstis rohkem inimlikkust, sõbralikult narritavat naeru, kus tegelaskujud on väga elulised.

Donizetti muusikas põimuvad peenetundeliselt ajaviitelisus ja üleemeelikus elukunstiga, kuhu on aeg-ajalt lisatud näpuotsatäis sentimentaalsust. Teos naerab heatahtlikult välja posimist ja ebausku, mis olid laialdaselt levinud maarahva hulgas. See on maailmakirjanduses tihti kasutatud Tristani ja Isolde loo romantilise maailmavalu pilge. Wagner võttis oma kuulsas oope-ris armujoogi legendi tõsiselt. Tema «Tristan ja Isolde» on kir-jutatud aga 30 aastat peale «Armujoozi» esietendust.

Siin annab doktor Dulcamara armuvalus Nemorinole armu-joogiks bordoo-veini. Noor talupoeg võtab asja nii tõsiselt, et sama efekti oleks andnud ka allikavesi. Isegi Dulcamara on segaduses — aga järsku tema vein mõjubki armujoogina!?!

Nagu lubatud, toimuski kahe nädala pärast esietendus (12. mail 1832. aastal). Ooper läks 32 korda täissaalidele, mida võis lugeda suureks eduks. Ka kriitikud ei olnud kiitustega kitsid.

«Armujook» alustas oma võidukäiku maailma lavadel — järgmisel aastal jõudis ta esietendusteni Hispaanias, veel aasta hiljem Berliinis, Prahas, Londonis, 1840. aastal Odessas jne. jne.

«Estonia» teatri ja Tallinna Riikliku Konservatooriumi ooperistuudio ühistööna lavastas Neeme Kuningas «Armujoozi» 1986. aastal, mida kanti ette Tallinna Matkamajas. Meie teatri lavalaudadel on ooper esmakordselt.

Libreto autor FELICE ROMANI (1788—1865) oli itaalia lib-retist, kriitik ja kirjanik. Ta sai juristi hariduse, tegutseski algu-ses advokaadina, hiljem kriitikuna, 1813. aastast libretistina. Ta oli tuntud kui karme sulega mees, kes mõne päevaga suitis kehvast materjalist võluda nõudliku maitsega publikule vastu-võetavaid värse. Tema loodud on libretod (kokku üle 100) paljudele heliloojatele — Rossinile («Aureliano Palmiras» 1813, «Türklane Itaalias» 1814), oma sõbrale ja Donizetti õpe-tajale Johannes Simon Mayrile («Punane ja valge roos» ning «Medea Korintoses» — mõlemad 1813), Bellinile («Piraat» 1827, «Norma» ja «Somnambuul» 1831), Verdile («Kuningas üheks päevaks» e. «Vale-Stanislav» 1840) jt.

Donizetti ja Romani esimeseks koostööks oli 1822. aastal Milano «La Scalas» esietendunud «Chiara ja Serafina» e. «Pi-raadid», mille kriitika tegi maatasa. Järgnenud 20 aasta jook-sul nägid rambivalgust 10 Donizetti ooperit Romani tekstidega. Nende hulgast tuntuimad ja edukaimad olid «Armujoozi» kõr-val «Anna Bolena» (1830, Milano «Carcano» teater) ja «Luc-rezia Borgia» (1833, Milano «La Scala»). «Armujook» oli nende viies ühine töö.

Nagu jumalad sundisid inimeste naisi endid armastama, nii püüdis toimida ka inimene. Kus seda ei saadud teostada normaalsel teel, seal pidi aitama maagia. Armastuse võlumine ja armujook — need olid erootika allikad.

Oleks ekslik uskuda, et naised algusest peale olid teadlikud saladuslikest tseremooniast. Alles õpetatud võlupreestritelt omandasid nad teadmised, mida nad naiseliku kavalusega kasutasid eneste huvides.

Egiptuse viimane kuninganna Kleopatra ei olnud üksi kunstnik armastuses, vaid ka armastuse maagilises ja konkreetses keemias.

Armujook omandas kaubaväärtuse Ateenas, kus keetsid oma jooke früügia ja tessaalia targad naised. Ei segatud mitte üksi taimemahlu, kasutati ka juukseid, verd ja veel hirmsamaid asju.

Kõiki vahendeid armastuse tekitamiseks leidis Suburra apteegis. Neid müüdi vabalt, kuni keiser Justinianus alustas esimest nõiaprotsessi, kusjuures kõik võlurid, kelle hulka kuulusid ka armujoogi valmistajad, risti löi. Kõik oli aga tagajärjeta, pahe õitses rahulikult edasi.

Lühendatult ajakirjast «Vallatu magasin» nr. 5 1937/38

Keiser Claudiuse meestehull naine Messalina kostitas noori jõumehi sellise «sekslikööriga»: noorte palmilehtede käärinud mahl, roosilehtede ekstrakti, mida tuli vürtsitada pipraga.

Vanas keldi legendis Tristanist ja Isoldest räägitakse armujooigist, mille mõju oli igavene. Antiikajast on säilinud jookide retsepte, mida tuli aga tarvitada perioodiliselt.

Nende koostisse kuulus peale mitmete taimsete leotiste, droogide ja pulbrite ka hulgaliselt loomseid ravimeid. Taimedest peeti üheks mõjuvamaks afrodisiakumiks (armuiha tekitavaks vahendiks) orhideed. Orhidee nimi tuleb nümfu ja saatüri pojast Orchisest, kes tapeti ühe orgia ajal ja kes pärast surma muutus orhideeks. Seal, kuhu langes saatüri seeme, kasvas alraun (mandragora), mida võib siis pidada orhidee «sugulaseks». Alrauni ovaalse kujuga juurtes on alkaloide, mis koostises teiste ainetega võisid muutuda afrodisiakumiteks. Veel 19. sajandil müüdi Lähis-Ida turgudel alraunijuurtest lõigatud inimesekujulisi amulette. Ka Jeanne d'Arce süüdistati sellise amuleti omamises. Alraun äädikas leotatult pidi olema hea roosi ja reuma vastu ja mõjuma ka armujoogina.

Keskaja philtrum (armujook) meenutas antiikaja vahendeid. 1519. aastast on pärit Girolamo Folengo retsept «tõhusast» ergutisest: haua must tolm, kärnkonna mürk, poodud maantee-röövli liha, eesli kops, pimedade imiku veri, pullisapp ja välja-kaevatud laiba lühk.

C. Müller-Ebeling & Chr. Rätsh
«Isolde armujook». Kirjastus «Bei Kindler», SLV

Roomlane Plinius soovitas armujoogina järgmist segu: 1 muna, 3 peekrit rosinaveini ja pool untsi tärklist.

Armastuse eliksiir

Angolas levib põlvest põlve legend imettegevast armastuse eliksiirist, mis muutvat mehe lõviks, kellele kõige ligipääsmatungi naine ei suuda vastu panna. Legend on levinud ka kohalike portugallaste seas.

Armastuse eliksiir valmistatakse Angola põhjaprovintsis Kabindas suhteliselt harva esineva tsikualipuu koorest. See on 15—25-meetrine võimsa tüvega puu. Kõik, kes legendi on kuulnud, püüavad kasvõi tükikese puukoort kaasa viia. Eliksiiri valmistamiseks raiutakse koor peeneks ja kuivatatakse päikese käes või spetsiaalses ahjus. Kuivatatud laastudele valatakse kohaliku päritoluga metsakohinat ning lastakse tõmmata kolm päeva, kuni vedelik on omandanud tumeda värvuse. Siis on jook tarvitamiskõlbulik.

Ajakirjast «Aja Pulss» nr. 15, 1989. a.

G Vana araabia retsept: «Võetagu sibula mahl ja kahekordses koguses mett. Kuumutatagu see tulel, kuni muutub tihheks massiks. Hoidke see anumal. Kui on vaja armujooki, võetagu sealt natuke, lisatagu 3 korda nii palju vett ja leotatagu selles 24 tundi herneid. Seda jooki tarvita- tagu enne magamaminekut. Aga võeta- gu seda üsna vähe, sest see ei an- na kaua rahu.»

Aafrikas kasutatakse mitmeid uimasteid sisaldavaid taimi: ibogapuud, yohimbepuud, mälutakse kookospähkleid. Mõnu- vahendina kanepi suitsetamist (sellest tehakse hašišit).

Haiitil otsitakse abi Erzulise (Voovoo-kultuse jumalanna) juurest. On terve rida armastusmaagia taimi: lavendel, balsam, rosmariin, köömned, võõrasemad, alraun, iirisejuur, luuderohi, roosipungad jt.

Kariibi saarestikus on mõjuvaim afrodisiakum Bois bandé («himur puu»).

Tuleb keeta 1 liitris vees 5 g küüslauku, 5 g sibulat, noaotsatäis piparmünti ja pöidlasu- rune tükk Bois bandé'i. Lasta jahtuda. 8 päeva jooksul juua 3 väikest klaasitäit, seejärel üks suur klaasitäis lõunaks.

Guadeloupe põliselanike hulgas on teada mitmed retseptid, kus loomsed ained segatakse teiste substantside ja vedelikega. Teada on aga ainult retseptid, mitte maagilised rituaalid, mis pidavad joogid mõjusaks tegema. Nõidade arsenalis on hobuse- liha kõrval hinnatud kilpkonna genitaalid, vihmaussid, herilaste vastsed, putukate lõimetus jne. Näitena üks retseptidest: segada 2 luuderohu oksa kahe vihmaussiga, hakitud hobuseliha ja ühe munarebuga. Soolata, siis lisada pipart, hõõruda hästi pee- nekse ja segada. Võtta 3 korda päevas 2 supilusikatäit.